

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Blijde rust

De grond brengt vanzelf vrucht voort ; eerst een halm, daarna een aar, daarna het volle koren in de aar.

Wanneer dan de vrucht rijp is, laat hij er terstond de sikkel inslaan, omdat de oogsttijd aangebroken is.

Marc. 4 : 28, 29.

Wat spreekt uit deze woorden een rust !
Hoewel de landbouwer er zelf niets aan kan doen, geeft hij 't rustig over. Hij gaat naar huis, gaat naar bed, staat weer op. Hij jaagt niet en hij jacht niet.

En tóch : de groei van het zaad komt. Als hij op zekere dag langs de akker komt, ziet hij het : het zaad is opgekomen, de akker is groen geworden van het jonge kruid. En hij ziet het al verder groeien : straks wuiven en halmen in de wind, de aren vormen zich en nog later worden de halmen geel, het koren rijpt, het volle koren komt in de aar en de aren bieden de vrucht a.h.w. áán : alstublieft, daar is de vrucht ! Wonderlijk : de oogsttijd is aangebroken. De aarde brengt vanzelf vrucht voort.

Zo is het nu ook met het koninkrijk Gods en met de Kerk Gods. Het zaad des Woords ontkiemt en schiet op en brengt vrucht voort. Het koninkrijk Gods komt.

Neen, niet door de ijver van de dienaren.

Maar door het levende en krachtige Woord.

Het is de kracht van het Evangelie, die het doet.

De kanttekening van de Statenvertaling op ons vers luidt : „Met deze gelijkenis leert Christus, dat het Goddelijke Woord, gepredikt zijnde, zijn wasdom krijgt in de harten der mensen, niet eigenlijk door des leraars arbeid en zorg, maar door de verborgen werking des Geestes Gods, welke door het voortkomen van de vruchten allengskens daar bespeurd wordt“.

We kunnen zo blij en rustig zijn.

Maar er is nog zo vaak onrust in de gemeente over de komst van Gods rijk.

Wij zien nog zo vaak niet, dat de Here het moet doen door de kracht van het Evangelie.

Met name in kritieke dagen voor de Kerk, worden wij er zo spoedig toe verleid, om méér te willen hebben dan het Evangelie.

We menen dan, dat we niet genoeg hebben aan het Woord.

Er moeten dan nog allerlei „stellingen“ en „maatregelen“ bij komen en allerlei lijnen moeten er getrokken worden, om de zaak „meester te blijven“.

Maar wij kunnen de zaak niet meester worden of blijven !

We moeten de Here ook laten werken door Zijn Woord.

Dat is heus genoeg !

Wij moesten meer de blijde zekerheid hebben in de Kerk van de zaaier uit de gelijkenis.

We moesten meer vertrouwen hebben in het Evangelie.

U moet eens acht slaan op de kerkgeschiedenis.

Hoe klein en verachtelijk de kleine Kerk van Jezus Christus er voor stond, toen de Here ten hemel gevaren was.

Hoe gering waren de apostelen !

Wat moest dat worden ?

En toch is de Kerk van Christus in enkele tientallen jaren uitgebreid over de landen om de Middellandse Zee, werkelijk niet door de flinkheid der apostelen, maar door het levende Woord.

Dat mag ons ook vandaag zeker en rustig maken.

En dan moet men deze zekerheid en rust geen zorgeloosheid noemen.

Want dan vraag ik u toch : wat is zorgelozer, op de Here en Zijn Woord te hopen, óf het te verwachten van de flinkheid van ambtsdragers en van allerlei „maatregelen“ ?
Wie op mensen bouwt en het van allerlei stellingen verwacht, komt bedrogen uit, maar er is nog nooit iemand beschaamd, die op de Here en Zijn Woord bouwde.

De landman uit de gelijkenis geeft alles rustig over.

Hij is niet nonchalant of lui, neen, hij houdt de akker goed in het oog, Hij ziet het groeien !

Maar er is niemand zékerder dan hij !

Zo mogen ook wij de komst van Gods rijk aan de Here overgeven. Aan Hem, Die regeert en bewaart.

En dan zien we de Here werken, hier waarachtige bekering, dáár oprechte liefde, ginds blijde zekerheid des geloofs.

Het is heerlijk, om dat te beléven en te zien, hoe het groeit en voortgang heeft door het Woord des Heren.

Dan zijn we blij en dankbaar.

Ja, zegt misschien iemand, dat is allemaal wel waar, maar er is verschil van inzicht in veel dingen.

Inderdaad, dat is zo.

Nu is verschil van inzicht helemaal niet zo erg.

De Kerk is geen club van gelijkdenkende mensen.

Als we in de Kerk nu maar niet strak en stijf aan „eigen mening“ vasthouden en koppig daarbij blijven, als we onze mening nu maar toetsen willen aan Gods Woord en elkaar houden aan dat Woord.

Het gaat tenslotte om Schrift en belijdenis.

En : het Evangelie zal zegevieren in haar kracht, ook al is er verzet tegen het Evangelie.

In de dertiger jaren van deze eeuw gaf de HERE reformatie in de Gereformeerde kerken, wederkeer naar de Schriften.

En toen brak het verzet los ! Machtige synoden grepen in ! En toch : die wederkeer heeft rijke vruchten gedragen, ondanks alle verzet.

Calvijn schrijft over deze gelijkenis van

UIT DE INHOUD:

<i>Blijde rust</i>	C. S.
<i>Ons doopsformulier (VII)</i>	H. J. J.
<i>Kerken in Schotland (IX)</i>	J. M.
<i>Ons zingen in de kerk</i>	D. W. L. M.
<i>De Mammoetwet (III)</i>	J. M.
<i>Pinksteren, het feest der Volharding</i>	K. J. P.
<i>De rust van Christus</i>	Prof. Dr L. D.
<i>Kerknieuws</i>	

Marcus 4 : 26—29 : „Ofschoon deze gelijkenis dezelfde strekking heeft als de voorgaanden, schijnt Christus Zich daarin toch opzettelijk tot de dienaren des Woords gericht te hebben, opdat hun ijver in het werk niet verkoele, wanneer de vrucht van hun werk zich niet ogenblikkelijk vertoont. Hij stelt hun derhalve het voorbeeld der landlieden ter navolging voor, die in de hoop van te zullen oogsten, het zaad in de akker werpen en door geen angstige ongerustheid gekweld worden, maar zich ter ruste begeven en opstaan, d.w.z. hun dagelijkse arbeid naar gewoonte met vlijt verrichten en door de nachtelijke rust hun krachten herstellen, totdat het gezaaide op de behoorlijke tijd rijp wordt. Al is dan het zaad des Woords een tijdlang verborgen en als verstikt, Christus beveelt de vrome leraren goede moed te houden, opdat hun dienstvaardigheid door geen wantrouwen verminderde.

En mij dunkt : dit moeten niet alleen de ambtsdragers ter harte nemen, maar allen in de gemeente.

Dan worden we bescheiden en rustig en hebben geduld.

We gaan verder met trouw te zaaien.

We moeten ons aanstellen naar het zuivere Woord.

En het koninkrijk komt en de grote oogst komt.

Eens zullen wij, ter goeder uur, de schoven dragen in de schuur.

C. Stam.

Ons doopsformulier

VII

Als door de ouders de doopvragen met „ja“ beantwoord zijn volgt de Doop met de bekende woorden : „Ik doop u in de naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes“. Deze woorden zijn in het tweede artikel van deze reeks verklaard, zodat ik daarnaar verwijzen mag. Maar op één feit wil ik nog wijzen : De Doop wordt toegediend aan een kindje met noeming van z'n naam. In opdracht van God Drieëinig wordt dit kindje, Jan of Jantje of hoe het heten mag, gedoopt. De Doop is niet maar een teken en zegel van Gods verbond voor de kinderen „in het gemeen“, maar persoonlijk voor dit kindje, dat gedoopt wordt. En bij het opgroeien mag dit kind vertroostend of vermanend er aan herinnerd worden, dat God met hem of haar zijn verbond heeft opgericht. Voor hem of haar

liggen al de schatten van het verbond der genade gereed en het zal aan de HERE niet liggen als het verloren gaat. Als het omkomt, dan zal dit gebeuren wegens ongelooft.

Daarop volgt dan het gebed, waarmee dit formulier besloten wordt. Er staat boven : Dankzegging. Maar daarmee is niet alles gezegd. Want zoals in het gebed vóór de Doop de dankzegging niet ontbrak, zo ontbreekt in de dankzegging ná de Doop het smeekgebed niet. Maar wel gaan lof en dank hier voorop.

***

Almachtige, barmhartige God en Vader, wij danken en loven U, dat Gij ons en onzen kinderen, door het bloed van uw lieven Zoon, Jezus Christus, al onze zonden vergeven, en ons door uw Heiligen Geest tot lidmaten van uw eniggeboren Zoon, en

alzo tot uw kinderen aangenomen hebt, en ons dit met den heiligen Doop bezegelt en bekrachtigt.

Van het begin tot het eind spreekt dit formulier de taal des geloofs. Er zullen in de gemeente ook wel leden zijn, die niet geloven in de almachtige en barmhartige God en Vader. Maar de kerk moet haar gebeden en dankzeggingen niet richten naar het ongelooft van vele of van sommige dode leden. Maar ze heeft gelovig de Naam des HEREN te belijden en te loven en te danken, zoals in dit dankgebed zo krachtig gebeurt. De gemeente heeft te doen met de almachtige God, die helpen wil en kan en zal in alle nood. En bij die almacht Gods mogen we ook denken aan zijn almachtige genade, die alle verstand te boven gaat. Wij hebben te doen met een barmhartige Vader, die geen lust heeft in de dood van zondaren, maar daarin dat zij zich bekeren en leven.

Wie bezwaar heeft tegen wat er in dit gebed volgt, mag wel beginnen te overwegen of hij geen bezwaren heeft tegen deze aanspraak. Mag dat nu zo maar? Dat we God aanspreken als onze barmhartige Vader? Mogen we onze kinderen zó leren bidden en God zó leren aanspreken? Er zijn kringen waar men dit niet aandurfte. Moet iemand niet eerst wedergeboren zijn eer hij God aldus mag aanspreken? Moet iemand niet eerst weten een kind te zijn eer hij Vader mag zeggen?

Ik zou willen antwoorden: Begint niet bij het verkeerde eind. Begint niet bij uw kindschap, om op grond daarvan tot Gods Vaderschap te concluderen. Maar begint bij Gods Vaderschap. Daar hangt ons kindschap van af en niet omgekeerd. Niet wij hebben God eerst liefgehad, maar Hij heeft ons eerst liefgehad. Wij zijn met ons geloof Gods genade niet vóór, maar God is met zijn genade ons vóór. De verloren zoon denkt niet eerst aan zijn kindschap, om daarmee naar zijn vader te gaan. Maar hij denkt aan zijn vader. En hij erkent wel, dat hij niet waard is een zoon te heten, maar kan toch niet nalaten te zeggen: Vader. Hier in dit gebed spreekt de gemeente des HEREN, die gelooft, dat de liefde des Vaders tot haar uitgegaan is in Christus Jezus en dat die liefde nog tot haar uitgaat. Zo bidt en dankt de kerk, opdat ook de jonge leden bij het opgroeien mogen meebidden en meedanken en mogen getrokken worden tot het geloof in de almachtige en barmhartige God en Vader.

De gemeente dankt God voor zijn onuitsprekelijk heerlijke gaven. Allen, die oprecht Gods beloften geloven, mogen en moeten zó danken. Eigenlijk wordt hier in het dankgebed gedankt voor dezelfde gaven, die in het begin van het formulier zijn opgesomd. Daar is gezegd, dat de Heilige Doop ons de afwassing der zonden door Jezus Christus betuigt en verzegelt. Vervolgens, dat God de Vader ons tot zijn kinderen en erfgenamen aanneemt. Daarna, dat de Zoon ons in de gemeenschap van zijn dood en wederopstanding inlijft. Tenslotte, dat de Heilige Geest ons verzekert, dat Hij in ons wonen en tot lidmaten van Christus heiligen wil. Voor die heerlijkheden, die ons in de beloften worden geschonken, dankt de gemeente na de bediening van de Doop. Daartegen kunnen zij, die Gods beloften geloven, toch geen bezwaar maken? Als we daartegen bezwaren hebben, dan moeten we die ook hebben als de leer des heiligen Doops zó wordt uiteengezet als dit aan het begin van dit formulier gebeurd is.

Als wij het Evangelie geloven en in de Doop datzelfde Evangelie zichtbaar ons voorgesteld zien, dan loven en danken we God, dat Hij ons en onze kinderen in en door Christus al onze zonden vergeven heeft. En dat Hij ons door de Heilige Geest tot lidmaten of leden van zijn eniggeboren Zoon en dus tot zijn kinderen aangenomen heeft. De Doop bezegelt en bekrachtigt immers alles, wat wij in Christus hebben. En dat is: vergeving der zonden, deelgenootschap aan Christus en het kindschap Gods. Dat velen dit niet durven uitspreken zal daarin wel z'n oorzaak hebben, dat men denkt aan de toeëigening van het heil door geloof en bekering. Maar daarover spreekt het formulier hier niet. Wij danken en loven God niet, dat dit kindje al gelooft of geloven zal. Maar wij danken en loven God, omdat Hij de rijke erfenis van vergeving en leven voor dit kindje heeft klaar gelegd. Het kan wel zijn, dat het later de

vergeving der zonden voor niets acht. En dat het 't bloed van Christus onrein acht. En dat het geen kind Gods wil zijn en de Heilige Geest uitblust. Maar dan zullen we nooit mogen zeggen, dat God geen vergeving der zonden gaf en Hij dit kind niet tot zijn kind aannam. Maar dan zullen we moeten zeggen, dat het Gods gaven heeft verworpen en door ongelooft verloren gaat. We moeten nooit „de blaam op God werpen”.

Het formulier spreekt van „ons en onze kinderen”. Dezelfde gaven, die God „ons” schenkt, zijn ook voor onze kinderen. Dezelfde genade, waarin de gelovigen zich verblijden, rust ook op onze kinderen. Dezelfde Geest, waaraan wij deel hebben, is ook het deel van ons kroost. Met de gelovige ouders zijn ook de kinderen leden der gemeente. God rekent ze er bij, zullen wij ze dan uitsluiten? Wat aan het lichaam, de gemeente toekomt, komt ook aan de jonge leden toe. De kinderen van Gods volk delen in al de schatten en gaven, die de HERE aan zijn volk belooft en schenkt. Ze zijn kinderen des koninkrijks en erfgenamen van het verbond. En al de beloften van het Evangelie komen hun naar Gods genadige beschikking toe. Dat bezegelt en bekrachtigt de heilige Doop.

Dat in de loop der tijden hele geslachten der kerk zo niet durfden spreken zal wel hiervan komen, dat men aan deze rijke gaven de gedachte verbond, dat ze onfeilbaar tot de eeuwige zaligheid leidden. En dat durfde men niet uitspreken. Op dat standpunt terecht. Maar het standpunt deugt niet. De Schrift spreekt wat dit betreft — evenals altijd — duidelijke taal. De Here Jezus spreekt van een verdorde rank, die in het vuur geworpen en verbrand wordt. Joh. 15. Op een andere plaats spreekt hij van kinderen des koninkrijks, die buiten geworpen worden. Matth. 8. De apostel Paulus wijst waarschuwend naar de Israëlieten, die allen onder de wolk waren en allen met Mozes in de wolk en in de zee gedoopt werden, terwijl de HERE in het merendeel van hen geen welgevallen heeft gehad. Zij kwamen in de woestijn om, daar zij lust tot het kwade hadden. En dat wordt aan de gemeente van het N.T. als een waarschuwend voorbeeld voorgehouden: „Wie meent te staan, zie toe dat hij niet valle”. I Kor. 10. En heel de brief aan de Hebreëen is één doorslaand bewijs, dat het mogelijk is omringd te zijn met Gods gaven, terwijl men toch omkomt wegens ongelooft. Ons formulier is daarmee in overeenstemming en daarom volgt dan ook op het dankgebed een smeekbede.

* * *

Wij bidden U ook, door Hem, uw lieven Zoon, dat Gij dit kind met uw Heiligen Geest altijd wilt regeren, opdat het christelijk en godzalig opgevoed worde, en in de Here Jezus Christus wasse en toeneme.

Heeft de HERE dit dan niet beloofd? Ja stellig, maar daarom juist zullen wij er om bidden. Want in die weg vervult God zijn beloften. We bidden niet, dat God de Heilige Geest wil beloven en geven. Maar dat Hij door de Geest dit kind altijd wil regeren. Het staat met de gelovige ouders en met de gemeente onder de heerschappij van Gods Geest. Maar het spreekt niet vanzelf, dat het zich altijd door de Geest zal laten regeren. Het is van nature verdorven en tot alle kwaad geneigd. Daarom is onze verwachting niet van dit kind, maar van de Heilige Geest. En daarom bidden we, dat de Heilige Geest standvastig en voortdurend dit kind wil regeren.

En als vrucht van deze regering wordt dan genoemd: de christelijke en godzalige opvoeding. Dat is een zegen van de Heilige Geest als een kind christelijk en godvrezend mag opgevoed worden. Daarentegen is het een ellende, als zulk een opvoeding wordt gemist. De heerschappij van Gods Geest werkt ook door de prediking in de kerk en door het onderwijs op een echt christelijke school en door het onderricht op de catechisatie en op velerlei manier meer. Maar hier wordt vooral nadruk gelegd op de opvoeding in het gezin. Ouders die in dit opzicht nalatig zijn bedroeven de Heilige Geest. Zij mogen werkzaam zijn tot het doen „wassen en toenemen in de Here Jezus Christus”. De Geest is van Christus en de heerschappij van de Heilige Geest houdt in gemeenschap met de Here Christus. Een rank kan alleen groeien in de wijnstok. Zo kan een kind alleen toenemen en opwassen

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Utrecht
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

Penningmeester van de

Geref. Persvereniging:

Drs J. F. J. Lamet, Antilopelaan 2,
Geldrop, post Eindhoven

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

in de genade, door gemeenschap aan Jezus Christus.

* * *

Opdat het uw vaderlijke goedheid en barmhartigheid, die Gij hem en ons allen bewezen hebt, moge bekennen en in alle gerechtigheid, onder onzen enigen Leraar, Koning en Hogepriester, Jezus Christus leve, en vroom tegen de zonde, den duivel en zijn ganse rijk strijden en overwinnen moge, om U, en uw Zoon Jezus Christus, mitsgaders den Heiligen Geest, den enigen en waarachtigen God, eeuwig te loven en te prijzen.

Ons formulier dankt er niet voor, dat dit kindje al zou geloven. Hoe zou dat kunnen? Maar het leert ons wel bidden, dat het straks moge geloven. En zo Gods vaderlijke goedheid en barmhartigheid moge bekennen, dat is belijden. God heeft die goedheid en barmhartigheid bewezen. Dat wast al het water van de zee niet af. Dat blijft ook waar als — wat God moge verhoeden — dit kind later die goedheid en barmhartigheid Gods niet bekennt, maar verloochent. Maar het is de bede van Gods volk, dat dit kindje mag komen tot geloof en het belijden van Gods grondeloze barmhartigheid, waaraan het alles te danken heeft.

Verder wordt gesmeekt, dat het in alle gerechtigheid moge leven. Dat wil zeggen, dat het mag wandelen in de wegen des HEREN. Dat het mag doen wat recht is in de ogen des HEREN. In volstreekte afhankelijkheid van Christus. Dat het een leerling van de enige Leraar moge zijn. Dat het als onderdaan van de eeuwige Koning zich mag betonen. Dat het z'n leven mag zoeken in de barmhartige Hogepriester, die medelijden kan hebben met onze zwakheden.

Dit leven in de gerechtigheid heeft tot keerzijde de strijd tegen de zonde. Zonder leven geen strijd en zonder strijd geen leven. Er is geen macht, die ons kan scheiden van de liefde Gods in Christus Jezus, dan de macht der zonde. En we blijven alleen in de liefde Gods, als we volhardend strijden tegen alle ongerechtigheid. En achter de zonde staat de duivel en zijn rijk. Hij gaat rond als een briesende leeuw, die wil verslinden. Hij is zeer te vrezen, want hij is zo machtig, dat wij in eigen kracht geen moment stand kunnen houden. Alleen de kracht van Christus, dat is de kracht des Heiligen Geestes kan ons staande houden en sterken, zodat wij „sterke wederstand doen”.

En de duivel heeft talloos vele handlangers en dienaars. Er is een rijk van de boze. Hijzelf blijft op de achtergrond, maar heel de wereld staat in zijn dienst. D.w.z. heel de van God afgevallen mensheid, met z'n grootsheid des levens en de begeerlijkheid der ogen en de begerlijkheid des vleses. Zullen wij en onze kinderen in de strijd niet onderliggen? Wat ons betreft, wij zouden reddeloos verloren

zijn. Als de Sterke Held ons niet ter zijde stond. Maar met Hem zullen we strijden en overwinnen. Want Christus en zijn Geest zijn sterker dan al de duivelen uit de hel en alle „boosheden in de lucht” en alle geheimzinnige machten, die boven- of op- of onder de aarde mochten zijn.

En het formulier eindigt met het blij vooruitzicht, dat wij de enige en waarachtige God, Vader en Zoon en Heilige Geest eeuwig mogen loven en prijzen. Hoe dat zal toegaan in de eeuwige heerlijkheid op een nieuwe

aarde, wie zal het zeggen? Maar het zal onvoorstelbaar heerlijk zijn.

U, Vader! U zij lof, op een verhoogden toon!
Lof uwen eigenen, uw eengeboor'nen Zoon!
Lof uwen Geest, die ons ten Trooster is gegeven,
ten Leidsman op den weg naar 't eeuwig zalig leven!

U looft uw kerk alom, waar Gij die ook vergaarde,
U loov' wat loven kan, in hemel en op aarde.

H. J. Jager.

Kerken in Schotland

1560—1960

IX

„Bewind van zwaard en duimschroef”

Zo is het bewind van Karel II genoemd, die in 1650 de Schotse troon beklom.¹⁾ Zoon van een vader die op het schavot gevallen was, in Engeland, onder het regiem van Olivier Cromwell, was hij fel tegen protestanten of evangelischen, zoals deze in Schotland genoemd werden. Het bewind van zwaard en duimschroef is zijn bewind geweest. Daarmee wordt speciaal zijn harde, meedogenloze optreden tegen de covenanters aangeduid. De vorige keer citeerden wij Van Schelven, die over de covenanters schreef, dat de oordeelsvellingen over deze besliste Schotse strijders voor de vrijheid van de prediking van het evangelie, altijd ver uiteengelopen hebben; „heen en weer gaand tussen oncritische heldenverering en ongemotiveerde verguizing”. Van Schelven heeft drie vragen gesteld, ten eerste de vraag naar het aantal slachtoffers dat gevallen is tijdens het schrikbewind van Karel; ten tweede naar de lieden die het initiatief, als des konings raadgevers, tot het inzetten van de vervolging tegen de covenanters hebben genomen; en ten derde naar de geestkracht waarmee de vervolgers de vervolging hebben doorstaan.

Wat de eerste vraag aangaat, men spreekt steeds over een aantal van 18.000 mannen en vrouwen, die onder dit schrikbewind, als slachtoffers gevallen zouden zijn. Van Schelven meent, dat dit cijfer waarschijnlijk afkomstig is van Defoe, dezelfde, die als auteur van het beroemde verhaal van Robinson Crusoe's verblijf op zijn onbewoond eiland befaamd geworden is. De historici zien dit getal unaniem als te hoog aan. Maar een poging om tot zuivering van het gewraakte getal te komen, doet ongeveer niemand van hen. Van Schelven volgt het oordeel van Hay Fleming, die, zo schrijft hij, een kleine studie over de covenanters heeft geschreven, en die aanraadt niet op een precies getal te staan, omdat er, „behalve de directe slachtoffers, die na een formeel rechterlijk onderzoek gevonnist en geëxecuteerd zijn, ook een groot aantal indirecte moet worden herdacht: zij, die bij hun vluchten van honger en kou omkwamen, de gesneuvelden in menige veldslag of schermutseling enz. Terwijl hij ons er ook nog opmerkzaam op maakt, dat in deze met grote getallen te willen werken onredelijk is. Gezien de wreedheden, waaraan de slachtoffers der Regering werden blootgesteld, is niet uit kunnen blijven, dat velen hunner niet volharden. Eer is het een wonder te noemen, dat niet alle geplaagden onder de terreur bezweken”.²⁾

De tweede vraag was wat voor soort lieden zijn het geweest die het initiatief tot het inzetten van de vervolging hebben genomen. Zijn het fanatieke lieden geweest? Of mannen van een vaste contrareformatische overtuiging? Zijn het eierzuchtigen geweest? Drie mannen, die er in de eerste plaats verantwoordelijk voor zijn geweest, trekken de aandacht, omdat zij alle drie vertegenwoordigers van de koning zijn geweest. Het zijn de graaf van Middleton, de graaf, later hertog van Rothes en John Maitland, hertog van Lauderdale. Wat blijkt? Dat deze drie heren tevoren zelf covenanters zijn geweest. Dat waren zij, éér zij als vertegenwoordigers des konings, last tot vervolging van deze mensen konden geven. Derhalve moet hen alle drie een renegatenstemming bezielde hebben. En dat is niet best. Men vindt zelden feller, on-

geremder vijanden dan zij, die afvallig zijn geworden van een beweging die zij eerst waren togedaan.

Dan de vraag naar de geestkracht waarmee de vervolgers, de slachtoffers dezer renegaten, aan de vervolging weerstand hebben geboden. In de eerste tijd van het schrikbewind viel het bitter tegen met die geestkracht. Maar later verbeterde de toestand zienderogen. Uit alle maatschappelijke kringen kwamen toen de figuren op de voorgrond, die tot geen concessie aan de geweldplegers bereid waren, maar en hun levensrust en hun leven zelf aan hun overtuiging offerden.

Van Schelven schrijft:

„Helaas kan ons onderzoek de levens van het overgrote deel dezer mensen niet benaderen. Uitgezonderd diegenen onder hen, die door middel van een procedure voor een rechtbank en een daaruit voortvloeiend vonnis op de lijst der slachtoffers van de Contrareformatische actie zijn gekomen, gaan zij achter hun anoniemiteit schuil en laten ons voor de beoordeling van hun groep slechts die paar vooraanstaanden, omtrent welke levensloop wij genoeg gegevens bezitten, dat er een biographie aan kon worden gewijd. Mannen als de markies van Argyll en Richard Cameron en James Renwick, Argyll, die een eendere plaats in Schotland heeft ingenomen, als Cromwell dat in Engeland heeft gedaan; „the idol of that nation”, en nog speciaal door de presbyteriaanse predikanten op de handen gedragen; van wie een medegevangene zeide, dat hij een „very great coward”³⁾ en „always afraid of dying”⁴⁾ was, en die werkelijk ook timide, overvoorzichtig en diplomatiek is opgetreden zolang dat maar even kon; maar die toen het er op aan kwam toch „as a christian without being affrightened”⁵⁾ wenste te sterven en gestorven is. Cameron, die in Juni 1680 de Sanquhar Declaration opstelde, waarin hij en zijn geestverwanten de vervolger partij in Schotland openlijk aan Charles Stuart, „Tyrant and Usurper”, de oorlog verklaarden, en kort nadien in een schermutseling met troepen des Konings sneuvelde, nadat hij aan het

begin van de slag tot driemaal toe: „Lord, spare the green and take the ripe”⁶⁾ had gebeden. En Renwick, de populaire rondreizende prediker, die 10 Mei 1683 in de classis Groningen der Kerk in de Verenigde Zeven Nederlandse Provinciën zijn ambt verkreeg, het — naar zijn vaderland teruggekeerd — steeds vervuld heeft in de zekerheid, dat zijn zwerftochten in de gevangenis of op het schavot zouden eindigen, maar zijn werk niettemin altijd overeenkomstig de regel „let us be lions in God's cause and lambs in our own”⁷⁾ heeft trachten te volbrengen”.

Na deze drie vragen stelt Van Schelven nog een vierde en wel deze: in hoeverre is deze beweging een godsdienstige en in hoeverre een politieke beweging geweest?

„Waren de godsdienstige uitingen, die men bij de Covenanters aantrof, eigenlijk maar voorgewend? Joeg men aan die zijde feitelijk staatkundige doeleinden na?” Er waren er heel wat die het meenden aan de zijde van de koningspartij. Maar, meent Van Schelven: hoe het zij, heel wat presbyterianen hebben van verzet tegen de koning niet willen weten. Hij noemt namen van vooraanstaande figuren. Hij meent dat de mannen, die zich niet van daadwerkelijk verzet onthielden, maar in enkele gevallen revolutionairen waren, omverwerpers van de bestaande regeringsvorm. Meestal was hun verzet, verzet tegen de vervolging maar niet tegen de regering als zodanig.

We citeren nog eens Van Schelven:

„Door de bank waren degenen, die zich ongehoorzaam aan de door de Koning gegeven verordeningen toonden, aanhangers van wat Groen van Prinsterer „de anti-revolutionaire revolutie” heeft genoemd; mannen, die zich regelmatig verzetten tegen wetsovertredingen en machtsoverschrijdingen van de kant der Hoge Overheid van hun land. Figuren, die leefden uit de gedachtenwereld van Handelingen der Apostelen 5 : 29 — op welke plaats van „Gode meer gehoorzaam zijn dan de mensen” gesproken wordt — van de *Vindiciae contra Tyrannos*, het beroemde monarchomachische geschrift van na de Bartholomaeusnacht, dat tegenwoordig vrij algemeen aan du Plessis Mornay, of aan de samenwerking van deze en van Hubert Languet wordt toegeschreven, en andere dergelijke publicaties”.

J. Meester.

1) Van Schelven: Het Calv. gedurende zijn bloeitijd, II, Ten Have, A'dam; 1951, bldz. 86.

2) Bij Van Schelven a.w. bldz. 99, citaat van Fleming: The story of the Scottish Covenants (1904).

3) een zeer grote lafaard.

4) altijd bang om te sterven.

5) als een christen zonder verschrikt te zijn.

6) Here, spaar het onrijpe, groene en neem het rijpe.

7) Laat ons leeuwen zijn voor de zaak van God maar lammeren als het ons eigen zaak betreft.

Ons zingen in de kerk

Het Zaalharmonium: offer der armen

Wanneer het voor de erediens bepaald geen fatsoenlijk kerkorgel kan lijden, en wanneer zelfs een bescheiden positief buiten de begrootbare proporties valt, kan het een kerk gezet zijn haar gezang te doen leiden door middel van een krachtig harmonium. Dat is niet zo leuk voor die kerk — vooral niet voor haar organist. Want is het betrekkelijk eenvoudig, op een goed pijporgel schone muziek te doen horen — het presteren van een goede kerkzang met behulp van een harmonium kost zweetdruppels. Van versiering en aanmoediging van de kerkzang is vrijwel geen sprake; gewoonlijk mag de kerk blij zijn, wanneer het harmonium voldoende leiding geeft, en daarmee de „betamelijkheid” en de goede orde garandeert.

Dit wordt wellicht al te veel uit het oog verloren. Er heerst een gedachte onder ons: als zou het harmonium een instrument zijn, waarop zelfs een kind de kerkzang kan lei-

den; terwijl vele volleerde organisten zich bepaald te goed achten, om zich met een harmonium af te geven. Het gevolg is dat het bespelen van een zaalharmonium in de erediens een zaakje van de minstbiedende wordt: een aangelegenheid voor de kerkelijke achterhoek, maar niet om verder aandacht aan te besteden.

Dat lijkt ons een bepaald onhoudbaar standpunt. Wanneer een bekwaam timmerman alleen met prima gereedschap kan werken, moet men een knutselaar geen rommel in handen geven; of er komt niets van terecht. Alleen een bekwaam musicus, en iemand die de wetten van massazang, harmonisatie, improvisatie, die de onbekende psalmwijzen en hun tonale verwerking terdege ként, kan de lasten op zich nemen om met halfwaardig speelgoed de kerkzang te leiden.

Wij geven allemaal (theoretisch) toe, dat de HEERE recht heeft op het allerbeste, dat onze hand vindt om Hem te geven. Maar in de praktijk moesten we maar veel rekening

Wilt U goede voorlichting lezen, verzuim dan niet geregeld kennis te nemen van „Opbouw”. Bent U nog „medelezer”, wordt dan nu „zelfstandig” lezer en neem een eigen abonnement.

houden met de HEERE, en wat minder met onze beurzen.

De HEERE is niet veeleisend. Wanneer Hij voor een bepaald offer twee stuks vrouwelijk jong vee vroeg, dan kon — wanneer de schuldige niet welgesteld was, Lev. 14 : 21, hij desnoods met één ooilam of geit volstaan. Wanneer in een bepaald geval iemands „hand ontoereikend” was voor een stuk kleinvee, dan waren twee duiven voldoende, Lev. 12 : 8. En wanneer in een ander geval zijn draagkracht ontoereikend was voor twee duiven (5 : 11) — dan was zelfs een spijsoffertje genoeg. Alleen: het offer moest een offer blijven, en geen fooi worden. Want de schuld bleef schuld, en de HEERE bleef de Verbondsgod, die Zich niet laat afschepen! Laten we deze dingen goed bedenken, wanneer we het besluit moeten nemen de kerkzang met harmoniummuziek de HEERE op te dragen.

Iedere knaap weet, dat er auto's van twaalf paardekrachten rondrijden, en sleeën van tweehonderdtwintig p.k. Maar niet elke kerkeraad weet, dat er harmoniums in sterk uiteenlopende krachten te koop zijn. Het lijkt ons goed, die kerkeraden enkele aanwijzingen te geven, die mogelijk teleurstellingen kunnen voorkomen.

Om te beginnen is het veelal een teleurstelling, wanneer een **huiskamerinstrument** voor een kerkzaal wordt gekocht. Zelfs wanneer het aantal „spelen” (registers) onwaarschijnlijk hoog is opgevoerd, is er nog geen garantie, dat de draagkracht voldoende is voor een zaal.

Het is een misverstand, te menen, dat een tienspels harmonium twee maal zoveel geluidskracht heeft als een vijfspels. Die vele registers kunnen elkaar zelfs zodanig in de weg zitten, dat ze elkaars vrije uitspraak belemmeren. Bovendien bestaat een zogenaamde doorlopende harp (typische blikvanger voor advertenties) uit twee complete spelen, die voor de eredienst geheel waardeloos zijn. Ook de tweevoets harp, die twee halve rijen tongen opeist, komt voor de kerkzaal niet in aanmerking. Het zware 16' register is in de discant niet alleen overbodig, maar zelfs schadelijk voor de klankhelderheid bij kerkzang. En zo worden er meer registers gekocht, die in de huiskamer hun waarde mogen hebben, maar bij de kerkzang niet tot hun recht komen; wél hun geld kosten, en wel de plaats van betere spelen innemen.

Het enige gebruik van een mooi kamerinstrument, dat wij in de eredienst zouden kunnen toejuichen, is: wanneer de toon van dit instrument door middel van een microfoon en enkele luidsprekers zou worden versterkt. Zulk een versterker-installatie kost echter het nodige. De microfoon dient dan in het harmonium, aan de baszijde, te worden opgehangen.

Plaatst men het harmonium achter in de kerk (de beste plaats naar onze mening: uit het gezicht van de gemeente, en toch zo dat de organist de gehele liturgie kan overzien) dan zette men de beide luidsprekers aan weerszijden van het harmonium, in de achterhoeken van de ruimte. Op deze wijze komt er geen tempoverschil tussen de oorspronkelijke en de luidsprekerklank; fungeert het totaal als een zeer groot harmonium. De klanksterkte kan dan naar behoefte worden geregeld; het totale klankspectrum van het huiskamerharmonium, met zijn klavierdeling en schijnbare tweeklavieren-techniek, kan worden benut. En het zal de ijverige „organist” daarbij opvallen, hoeveel goede werken er voor dit „kunstharmoonium” zijn gecomponeerd of gearrangeerd, sedert S. Karg Elert dit instrument zijn artistieke plaats bezigde.

Wat ook nogal eens voorkomt is, dat een **tweeklaviers pedaalharmonium** als minimum wordt beschouwd. Dan geeft een gemeente enige duizenden guldens uit voor een instrument, dat, althans wat de speeltafel betreft, verraderlijk dicht bij het echte orgel schijnt te liggen. En ook deze koop wil wel eens teleurstellingen geven.

De kwestie is namelijk, dat de meeste van dit soort instrumenten voor de huiskamer zijn geïntoneerd. Zij dienen als oefeninstrument

voor organisten, die thuis hun orgelrepertoire willen studeren; natuurlijk met een toonvolumen, dat hun huis, inclusief de verhouding met burenen, in stand houdt. Maar in een volle kerkzaal willen ze wel eens bar teleurstellen.

Voor de organist, die daarmee een veel groter deel van zijn orgelrepertoire in de eredienst kan brengen, is de beschikking over twee manualen en vrij pedaal natuurlijk uiterst aantrekkelijk. En kán de gemeente het betalen — dan bespare zij zich die paar duizend gulden niet; de organist krijgt hiermee veel ruimer armslag. Maar voorwaarde is toch: dat een instrument verkregen wordt, dat voor de zaal, en niet voor de huiskamer is geïntoneerd.

Blijft over het eigenlijke **zaalharmonium**. Dat is dus een harmonium, waarvan de intonatie op een grote ruimte is ingesteld. Zulk een instrument zal in de huiskamer scherp en te krachtig en onsympathiek klinken, maar in een gevulde zaal veel goeds kunnen doen. Er zijn — van gerenommeerde fabrieken — zaalharmoniums in de handel gebracht. Ze bevatten vaak slechts drie spelen: een doorlopende 8', een doorlopende 4', een fundamentele 16' in de bas en een extra 8' (Schalmei of Trompet of iets dergelijks) in de discant.

Deze dispositie is voldoende voor zelfs grote gezelschappen, mits de tongen van brede allure en de uitspraak en windvoorziening zo gunstig mogelijk zijn. Kan het iets meer lijden, dan is het natuurlijk prettig, wanneer hier een wat liefelijker 8' register aan wordt toegevoegd, opdat de gemeente niet altijd aan dezelfde penetrante klank wordt blootgesteld (en opdat er voor de bespeler ook nog iets aangenaams overblijft naast al dat nuttige).

* * *

Hebben deze zaalharmoniums, als hiervoor beschreven, gewoonlijk het drukluchtsysteem, het zuigluchtsysteem (dat in de huiskamers gebruikt wordt) kan ook goede diensten bewijzen. En hier zullen de meeste wel op zijn aangewezen.

Wie immers in de handel een harmonium voor zijn kerkelijke samenkomsten zoekt, zal in vele gevallen bij een krachtig amerikaans gebruikt instrument terecht komen; er worden momenteel ook nieuwe gebouwd, maar die zijn nogal kostbaar en waarschijnlijk niet beter.

Zulk een gebruikt amerikaans instrument van goeden huize is vaak bruikbaar te maken voor zijn dienst in een kerkzaal. Daarbij moet op de volgende onderdelen worden gelet.

Het voornaamste tongwerk is een funda-

mentele 16' bas, met brede tongen, het liefst in een aparte klankdoos op een extra windlade geplaatst. Elke instrumentenhandelaar kan deze aanbrengen tegen een billijke prijs; het register is als 16' Subbas in de handel, en bevat 13 tonen van C tot c.

Heeft het instrument reeds een zachte 16' basregister, dan kan dit hiernaast gebruikt worden, mits de tongen niet hoger lopen dan e uit het klein octaaf. Lopen ze door tot b, zoals bij de duitse harmoniums, dan worden deze zeven hoogste tongen verwijderd. De reden is: dat ons koraalspel transparant moet blijven, en wél de bas, maar niet de tenor in octaven mag worden verdubbeld. De speler moet er dan ook op letten, dat zijn bas steeds binnen het gebied van de 16' tongen valt, doch zijn andere stemmen daar buiten blijven.

Vervolgens is een praegnant 8' register in de discant onontbeerlijk. Ook dit register, onder de naam Schalmei 8' in aparte klankdoos-met-geluidstrechters in de handel, kan in elk harmonium worden aangebracht. Het dient naast de zachte 8' te worden gebruikt, en kan gereserveerd blijven voor de eigenlijke zangbegeleiding. Deze Schalmei geeft een schetterende toon, en kan — indien de tongen zeer breed zijn — de draagkracht van het harmonium enorm vergroten.

Bezit het harmonium een 16' register in de discant, dan kunnen de tongen wellicht door brede 8' tongen worden vervangen; anders zijn ze waardeloos, want de kerkzang verdraagt deze grommende vertroebeling niet.

Veel meer is de totaalklank gediend met een pittig, doorlopend 4' register, en zo mogelijk tevens een 2' stemmetje.

Heeft men eenmaal een instrument met een klavierdeling tussen b en c' (z.g. duitse deling) dan dient men attent te zijn op de octaafkoppelingen. Als regel wordt, althans op de kleinere harmoniums, de linker klavierhelft een octaaf naar beneden gekoppeld, de rechter een octaaf naar boven. In dat geval dient de koppeling van de linkerzijde, de z.g. baskoppeling, buiten werking te worden gesteld, voorzover de tonen boven e betreft. Voorkomen moet worden, dat de tenorklanken naar beneden worden verdubbeld, en in het basregister zouden meespreken. Voor grotere harmoniums, die een doorlopende octaafkoppel hebben, geldt deze moeilijkheid niet.

Tenslotte kan een klein apparaat, Prolongement geheten, de organist grote voordelen bieden en het gemis van een pedaal gedeeltelijk vergoeden.

Als al deze voorwaarden vervuld zijn, wil het zaalharmonium gaarne en gewillig zijn simpele diensten verlenen. Het is maar een tortelduifje: offer der armen.

D. W. L. M.

De Mammoetwet

III

Geen duidelijk onderscheid tussen openbaar en bijzonder onderwijs

In de grondwet is sprake van tweeërlei soort scholen, nl. openbare scholen, dat zijn staatscholen, waarvan de inrichting door de staat geregeld wordt, en bijzondere scholen, dat zijn vrije scholen, waarvan de inrichting niet door de staat wordt geregeld, maar waar de overheid, als er subsidie gegeven wordt, krachtens wettelijke waarborgen eisen kan stellen voor de **deugdelijkheid** van het onderwijs.

In navolging daarvan kan men bij alle onderwijswetten twee delen onderscheiden, een deel met allerlei bepalingen, die gelden voor het openbaar onderwijs en een deel, waarin de voorwaarden staan voor subsidiëring van het bijzonder onderwijs.

Deze indeling ligt ook voor de hand. Immers de taak van de overheid ten aanzien van het openbaar onderwijs bestaat in het regelen van het onderwijs zelf.

Bij het bijzonder onderwijs is de overheids-taak echter een geheel andere, nl. het stellen van subsidievoorwaarden.

Dit schema nu wordt in de Mammoetwet doorbroken.

Veelzeggend is al de titel van het wetsontwerp „Regeling van het voortgezet onderwijs”.

De overheid heeft het onderwijs niet te regelen. Alleen het openbaar onderwijs moet door haar geregeld worden.

Bij het bijzonder onderwijs heeft de overheid alleen subsidievoorwaarden te stellen.

Dit wetsontwerp beoogt dan ook metterdaad wat de titel aangeeft, nl. een regeling te zijn voor het openbaar en het bijzonder onderwijs.

Voor het bijzonder onderwijs blijven er dan nog restanten van vrijheid over.

In plaats van de grondwettelijke onderscheiding openbaar en bijzonder onderwijs wordt in deze wet als uitgangspunt genomen de onderscheiding tussen onderwijs, dat wel en onderwijs, dat niet uit de openbare kas wordt bekostigd.

Een vreemde onderscheiding, omdat ze met het wezen van het onderwijs niet te maken heeft. Essentieel verschil maakt het echter wel, of het onderwijs openbaar dan wel bijzonder is.

Deze wet voert dus een onderscheiding in, die de grondwet niet kent en voor het onderwijs niet essentieel is.

Daar is dan ook direct twijfel uitgesproken over het grondwettelijke van de opzet.

Men kan nl. stellen, dat naar art. 208 van de grondwet alleen eisen van deugdelijkheid voor het bijzonder onderwijs gesteld mogen worden, welke eisen tot een minimum beperkt dienen te blijven.

Van een dergelijk minimum is in deze wet geen sprake.

Het is zo, dat de voorschriften voor het openbaar onderwijs als subsidievoorwaarden ook gelden voor het bijzonder onderwijs.

Voorschriften ook, die met de deugdelijkheid van het onderwijs niets te maken hebben.

In dit verband valt te wijzen op de bepalingen betreffende tegemoetkoming in de kosten van vervoer, de bepaling, dat men niet voor eigen rekening een extra onderwijzer mag hebben, de bepalingen over klas-splitsing, schoolvacantie, alles op straffe van subsidieverlies bij afwijking van deze regelen.

Zelfs tot in kleine bijzonderheden wordt bij wijze van subsidievoorwaarden het bijzonder onderwijs gereguleerd. Zo schrijft art. 30 voor, dat hij, die onderwijs geeft de titel leraar draagt en het hoofd van een school voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs rector, terwijl de hoofden van de andere scholen directeur heten. Afwijking is ook bij het bijzonder onderwijs slechts toegestaan in bijzondere gevallen na goedkeuring van de minister.

Deze voorbeelden zijn nog met vele te vermeerderen.

Uit al deze bepalingen blijkt, dat men openbaar en bijzonder onderwijs gelijk wil schakelen. Het bijzonder onderwijs moet een gelijk karakter gaan dragen als het openbare.

Uit het speciale karakter van het bijzonder onderwijs vloeit echter juist voort, dat van gelijkheid van openbaar en bijzonder onderwijs geen sprake kan zijn. Alleen van gelijkwaardigheid. Gelijkheid betekent echter denaturering van de vrije school.

Nu is de beschuldiging van strijdigheid met de grondwet niet weersproken gebleven.

Min. Cals b.v. acht zijn ontwerp bepaald in overeenstemming met de grondwet. Zo wordt ten gunste van zijn standpunt aangevoerd, dat art. 208 toch niets zegt over de omvang der subsidievoorwaarden. De grondwet eist wel, dat de richting van het onderwijs wordt vrijgelaten, maar zwijgt over de inrichting van het onderwijs. Ja zelfs wordt gesteld, dat het stellen van deugdelijkheidseisen noodwendig met zich brengt bemoeienis met de inrichting. Het wetsontwerp gaat juist uit, aldus de minister, van het 5e lid van art. 208 van de grondwet, waarin regeling van deugdelijkheidseisen wordt voorgeschreven voor het uit de openbare kas te bekostigen onderwijs. Daarbij sluit de systematiek van de wet geheel aan.

Bij de kabinetsformatie was deze zaak ook actueel vanwege de beschuldiging van strijd met de grondwet. Na overleg met de fractievoorzitters heeft minister Cals toegezegd op dit punt verbetering aan te brengen. Dit heeft geleid tot een nota van wijzigingen, waarbij de titels van enkele hoofdstukken veranderd werden.

Daarmee was dan een formeel bezwaar weggenomen, maar materieel was hierdoor nog niets gewijzigd. Wanneer uit de formele wijziging geen zakelijke consequenties getrokken worden, is er in feite geen verbetering aangebracht.

Overigens is de discussie over art. 208 van

SCHOLIERENKAMP

Het plan is ook dit jaar een kamp te organiseren voor gymnasiasten, H.B.S.-ers, kweekscholieren enz. in de Bijenkorf te Nunspeet, van maandag 22 tot zaterdag 27 augustus. Het kamp staat open voor jongens en meisjes van 16 tot 19 jaar. De prijs bedraagt f 37.50.

Bij de opgaven aan ds C. van Leeuwen, Trekvaart 87, IJsselmuiden, moet vermeld worden de leeftijd van de deelnemer en de school, welke men bezoekt, terwijl gelijktijdig f 20.— van de kampprijs op zijn giro, no 813104, moet gestort worden.

de grondwet teveel een technisch juridisch debat geweest, waarbij aan de historische en aan de materiële zijde niet voldoende recht gedaan is.

Het is tenslotte niet maar de vraag, of men formeel juridisch geredeneerd deze wet in het schema van de grondwet kan persen. Van veel meer belang is het, of deze wet overeenkomstig de pacificatie van 1917 in het licht der gehele onderwijshistorie aanvaardbaar is.

Een zuiver juridische interpretatie van de grondwet is hier beslist onvoldoende. Dat geldt trouwens meestal van pacificatieformules.

De vraag in hoever de overheid aan het bijzonder onderwijs voorwaarden mag stellen, kan alleen in het licht der onderwijshistorie zuiver worden beantwoord.

Ik wees er al op, dat de vrijheid van onderwijs een grondrecht is, een recht dus, dat principieel bestaat onafhankelijk van de erkenning door de staat. Daaruit vloeit voort, dat de staat zich ook onthouden moet van elke beperking van de vrijheid van onderwijs, die niet beslist noodzakelijk is.

Bij de financiële gelijkstelling werd ten aanzien van de subsidievoorwaarden gesproken van deugdelijkheidseisen.

Begrijpelijk, omdat de overheid, die subsidie geeft, de zekerheid moet hebben, dat dit ook geschiedt ten bate van deugdelijk onderwijs. De overheid kan zich bij het geven van subsidie dus de garantie verschaffen, dat het peil van het onderwijs voldoende is. Dat geeft de overheid echter niet het recht om zich met de inhoud van het onderwijs te bemoeien.

Nu moet men zich hoeden voor de gedachte, dat daarmee de bevoegdheid van de overheid uitgeput is.

Als handhaafster der publieke rechtsorde heeft de overheid ten aanzien van iedereen, ja ook ten aanzien van elk verband, een taak te vervullen. Ze moet zorgen voor de handhaving van de openbare orde en de goede zeden. Ze moet zorgen voor de veiligheid, de gezondheidstoestand e.d. Deze taak hangt echter niet samen met de subsidiëring. De overheid heeft deze taak ook ten aanzien van het niet-gesubsidiëerde onderwijs. Ze kan dit zelfs strafrechtelijk afdwingen. Eventueel kan men ook bij wijze van subsidievoorwaarden naleving afdwingen.

Met deze taak als handhaafster der publieke rechtsorde hangt ook samen het maken van regelingen van de minimumleeftijd, de regeling van salarissen e.d. Men zou hier kunnen spreken van de atypische taak van de overheid. Daarmede is dan echter ook de grens der overheidsbevoegdheid bereikt. Direct noch indirect mag de overheid trachten de vrijheid om zelfstandig de inhoud van het onderwijs te bepalen in het gedrang te brengen.

Het is dan ook beslist ongeoorloofd, als de overheid de gehele inrichting van het onderwijs gaat reguleren. Daarmee zou ze de inhoud van het onderwijs zelf, ja de richting van het onderwijs gaan bepalen.

Dat verbiedt art. 208 van de grondwet en ligt ook bovendien buiten de competentie van de overheid.

Hoeveel goede wil men nu ook voor dit ontwerp kan opbrengen, het valt niet te ontkennen, dat onderscheidene bepalingen van het wetsontwerp zich zo zeer bemoeien met het bijzonder onderwijs, dat die vrijheid om zelfstandig de inhoud van het onderwijs te bepalen kan worden aangetast, als de minister dat wenst.

Mogelijk, dat een bepaalde minister van die bevoegdheden een zeer beperkt gebruik maakt, maar dan heeft het onderwijs die vrijheid bij de gratie van de minister, doch niet meer als een onaantastbaar grondrecht.

Getracht zal moeten worden dit ontwerp in elk geval zo te wijzigen, dat een dergelijke vrijheidsaanranding met de wet in de hand onmogelijk wordt.

Of een dergelijke wijziging mogelijk is, valt te betwijfelen. Uit de structuur van het wetsontwerp zelf vloeit voort, dat men het openbare en het bijzonder onderwijs aan dezelfde regelen bindt.

Alleen een wijziging van de structuur van het ontwerp kan een oplossing geven, maar daarmee wordt het ontwerp waarschijnlijk van zijn betekenis beroofd.

Indien afdoende wijziging op dit cardinale punt niet mogelijk blijkt, zal, naar mijn opvatting, verwerping van het wetsontwerp geboden zijn.

Te grote omvang van de delegaties

Een ander zeer ernstig bezwaar tegen het wetsontwerp is, dat er veel te veel aangelegenheden aan de Kroon gedelegeerd worden. Het ontwerp geeft eigenlijk niet veel meer dan een schema voor een nieuw onderwijsstelsel. Het bepaalt schooltypen, aantal leerjaren en verplichte vakken en delegeert voorts vrijwel alles betreffende de inrichting en de omvang van het onderwijs aan de Kroon.

Tilanus merkte naar aanleiding hiervan dan ook op, dat het ontwerp meer een program dan een wet is.

Steeds weer staat er in het wetsontwerp te lezen, dat voorschriften over dit of dat zullen worden vastgesteld bij Algemene Maatregel van Bestuur. Dit betekent dus, dat deze onderwerpen niet worden geregeld in overleg met de Staten-Generaal. Men stelle zich eens voor, wat dit betekend had, wanneer we in de bezettingstijd een dergelijke regeling gekend hadden. Dan was er van dit onderwijs weinig meer overgebleven.

Deze uitgebreide delegatie stuit dan ook op grote bezwaren. Zo moet de vraag gesteld worden, of deze omvangrijke delegatie wel volgens de Grondwet is. De Grondwet eist immers van verschillende van deze onderwerpen, dat ze bij de wet worden geregeld. Is het dan geoorloofd, dat de wetgever dit weer delegeert aan de Kroon en de Kroon weer subdelegeert aan de minister?

Ten gunste van deze delegaties wordt aangevoerd, dat gezaghebbende staatsrechtgeleerden delegatie van onderwerpen, die bij de wet moeten worden geregeld, wel geoorloofd achten, terwijl voorts gewezen wordt op het nijverheidsonderwijs, waar vrijwel alles gedelegeerd wordt en ook andere onderwijswetten nog al wat delegaties bevatten.

Inderdaad kan niet elke delegatie van onderwerpen, waarvan regeling bij de wet is voorgeschreven, als strijdig met de Grondwet worden beschouwd.

Aan de andere kant staat evenzeer vast, dat delegatie in dat geval aan zekere beperkingen is onderworpen.

Zo zal de wet in elk geval de hoofdzaak moeten bevatten, zodat men uit de wet zelf kan aflezen de richting en de grenzen van de gedelegeerde regeling. Het is immers vaak niet mogelijk alles tot in de kleinste bijzonderheden in de wet te regelen.

Voor een goede taakvervulling moet dus de delegatie nodig zijn. Deze mag dan geen essentiële punten betreffen, maar slechts nadere voorschriften.

Bij de delegatie zal voorts rekening gehouden moeten worden met de aard van de te regelen materie. Wanneer het gaat over waarborging en regeling van volksrechten, moet men met delegatie dubbel voorzichtig zijn. Hoe meer de rechten en vrijheden der burgers in het geding zijn, des te minder omvangrijk mag de delegatie zijn.

Hetzelfde geldt, wanneer het een materie betreft, waarover de opvattingen nog al uiteenlopen.

Hoewel de hier aangegeven grenzen dus wel een zekere speling toelaten, moet toch met stelligheid geconstateerd worden, dat de hier voorgestelde delegaties vaak met de genoemde normen in strijd zijn.

Hoewel het hier menigmaal zaken betreft, die de vrijheid van onderwijs raken, hoewel het vaak ook onderwerpen betreft, waarover geen communis opinio bestaat, wordt toch meerdere malen voorgesteld niet slechts de uitwerking, maar feitelijk de gehele regeling te delegeren.

Zo wordt aan de Kroon gedelegeerd de regeling van de bevoegdheidseisen, de toelatingsvoorwaarden, de regeling van de eind-examens, van de leerplannen, de lesroosters en voorts van het beroepsonderwijs vrijwel alles. Gedelegeerd wordt zelfs de regeling van het brugjaar, een van de knelpunten, waarbij in feite wordt ingegrepen in de pedagogische inzichten van het schoolbestuur.

Het feit, dat de wet op het Nijverheids-onderwijs ook veel delegaties bevat, zegt weinig. Juist tegen deze wet zijn grote bezwaren gerezen wegens het groot aantal delegaties. Om vandaaruit nu te concluderen tot delegaties ook bij het meer traditionele onderwijs is onjuist.

Natuurlijk kan men ook bij andere wetten, b.v. bij de wet op het L.O. delegaties aantreffen, delegaties ook die niet volledig voldoen aan de hierboven gestelde eisen.

Maar deze incidentele gevallen zijn heel wat anders, dan wat nu zal plaats vinden. Hier wordt een nieuwe regeling van heel het voortgezet onderwijs gegeven, waarbij de delegatie als systeem wordt ingevoerd.

Het feitelijk bezwaar van deze ingrijpende delegaties is ook, dat hierdoor de macht verlegd wordt naar de administratie. Het is in feite de administratie, die het voortgezet onderwijs zal gaan regelen.

Speciaal bij een materie, waar het zo nauw luistert, wat betreft de rechten en vrijheden, is dat een onduidelijke situatie.

Juist de staatsrechtelijke waarborgen, die het bijzonder onderwijs kreeg, gaan verloren,

wanneer de delegatie zich ook uitstrekt over subsidievoorwaarden e.d.

De wet zelf geeft nog niet eens een duidelijk beeld van het onderwijsstelsel. Dit tekent al, hoeveel de administratie nog zal moeten gaan regelen.

Delegatie is hier het standaardtype geworden, waardoor ook het bijzonder onderwijs zal worden gereguleerd.

Men kan zich voorstellen wat dit gaat betekenen, als er een minister komt, die het bijzonder onderwijs slecht gezind is.

J. Meulink.

Pinksteren, het feest der Volharding

Hand. 2 : 41—42. *)

We noemen het eerste Pinksterfeest wel het geboorte-uur van de kerk; en hoe juist deze aanduiding is, blijkt uit Hand. 2 : 41—42: daar wordt namelijk gesproken over de sacramenten, de leer en de gebeden. Dat hier de Doop het eerst genoemd wordt, kan niet betekenen, dat het sacrament boven de verkondiging zou staan of dat het een eigen zelfstandigheid zou hebben, want de Doop die hier bediend wordt volgt eerst na de verkondiging in de grote Pinkster-rede van Petrus: zij dan die zijn woord aanvaardden, lieten zich dopen. Daarin ligt opgesloten, dat die Doop door hen die het gepredikte Woord aanvaardden, als een consequentie, en een noodzakelijke consequentie van het aannemen van de prediking werd opgevat. Zij lieten zich dopen, dat wil zeggen: ze namen het gepredikte Woord niet maar voor kennisgeving aan, maar ze vatten het als waarheid op, en daarom moest de Doop erop volgen. Daarin had Petrus hen ook onderwezen. In vs 37 lezen we: Toen ze dit hoorden, werden ze diep in hun hart getroffen, of: werden ze (door het gehoorde) in het hart gestoken. In radeloosheid vroegen ze: Wat moeten we doen, mannen broeders? Petrus antwoordt: Bekeert u en laat u dopen.

De christelijke Doop is een kracht Gods tot levensbehoud, en heel veel meer weten we van de Doop eigenlijk niet. Geen enkele Dooptheologie heeft ooit de diepte van de christelijke Doop gepeild of zijn kracht gemeten; wel heeft meer dan één geleerde theorie over de Doop, de zin en de kracht van dit sacrament voor het besef verduisterd. Dan is het goed, eenvoudig terug te keren tot wat de Schrift zegt. Hand. 2 : 37 legt een direct verband tussen bekering en Doop; dat de Doop ook, en op den duur zelfs in de eerste plaats voor de kleine kinderen is, komt hier nog niet uit, later zal dat, als een nieuwe verrassing, blijken; een verrassing zo groot, dat een deel van de leden van de kerk dat niet goed kan aannemen: tot vandaag toe blijft de kinderdoop voor velen een moeilijkheid. Sedert eeuwen noemt men de Doop een mysterie van de kerk, en als daarmee wordt bedoeld dat we de Doop niet kunnen peilen, is dat een goede uitdrukking.

Opvallend is, dat de kerk in haar geboorte-uur volledig aan de dag treedt, ook in haar activiteit. Die activiteit blijkt in de rede van Petrus en de leiding die hij daardoor geeft. Hij doet dat vrijmoedig en duidelijk, al is hij niet vergeten dat hij nog pas enige weken te voren zijn Heiland had verloochend. Die activiteit blijkt ook uit de radeloze vraag: Wat moeten we doen? Daarmee blijkt de activiteit van de kerkgemeente daarin, dat Petrus niet als van een afstand of als op een hoogte blijft staan, maar zijn hoorders onmiddellijk invat in de eenheid van de gemeente en haar mondigheid: Gij zult de gave van de Heilige Geest ontvangen, want voor u is de belofte en voor uw kinderen — het is alsof Petrus hier al op de kinderdoop zinspeelt.

In het sacrament is de kerk actief: ze realiseert zich als gemeente des Heren door de sacramenten. In het sacrament wordt het gehoorde en bewaarde Woord in een daad omgezet, en ook deze daad is verkondiging. Zich laten dopen duidt niet op passiviteit, want die zich laten dopen vragen om de Doop en grijpen zo naar het eeuwige leven. Zij gaan erheen, ze strekken de hand uit om die Doop te ontvangen; en het schijnt dat ze

daarbij in 't geheel niet gehinderd werden door vragen omtrent de betekenis of de mogelijkheid van de Doop, vragen die in later eeuw steeds dringender en moeilijker zijn geworden. Die moeiten waren er toen nog niet; pas door de strijd waarin de kerk verwickeld wordt, komen de bijzondere moeiten.

Zodra de kerk geboren is, heeft ze haar Doop en haar Avondmaal: zij bleven volharden bij het onderwijs van de apostelen en bij het breken van het brood. We mogen hierin de eenheid van de beide sacramenten zien: Doop en Avondmaal behoren bij elkaar, als twee momenten van de maaltijd Gods, waar wij zijn uitgenodigd: alle dingen zijn gereed. De Nederlandse geloofsbelijdenis noemt de kerkgemeente Gods huisgezin, art. XXXV, en het verrast ons wel, maar verbaast ons niet, dat we in Gods huisgezin de reiniging en de voeding krijgen. Een gemeente die haar sacramenten onderschat, is niet ten volle gemeente, ze blijft beneden haar eigen maat die de Here haar toekent. En als gemeentelieden een der sacramenten of beide blijven onderschatten, dan is er het gevaar dat zij vergeetachtige hoorders van het Woord gaan worden, want het Woord wijst naar de sacramenten als het vanzelfsprekende in de daadwerkelijkheid van het geloof, waardoor de gelovige gesterkt wordt, telkens weer, en zo ook telkens beter een leesbare brief voor Christus wordt, „kenbaar en leesbaar voor alle mensen”.

Zoals Petrus' raad tot de verslagen harten, om zich te laten dopen, volgde op zijn bediening van het Woord, zo lezen we in vs 42 eerst van de volharding bij het onderwijs van de apostelen en daarna van het vasthouden aan het sacrament van het breken des broods. Het sacrament is onpeilbaar en onmisbaar, we denken er makkelijk te klein van, het is altijd meer dan we meenden; maar het is geheel afhankelijk van de dienst aan het Woord, het heeft geen zelfstandig bestaan en geen zin in zich zelf. Hoe eenvoudig is het leven van de gemeente: zij volhardden bij het onderwijs van de apostelen. Ze klemde zich niet vast aan een of andere „ervaring”; dat hadden ze makkelijk kunnen doen, want zelden zijn er mensen geweest die een zo diepe en onvergetelijke ervaring hadden als dezen, van wie gezegd wordt dat de rede van Petrus hen in het hart stak zodat ze radeloos werden. Het lijkt er meer op dat ze die ervaring van minder belang hebben gevonden, in elk geval niet iets waaraan ze zich in de herinnering moesten vastklemmen: heel hun belangstelling ging uit naar de leer van de apostelen. Dat wil zeggen dat deze mensen dicht bij de Schrift wilden leven. Dicht bij de Bijbel leven is eenvoudig, maar het wordt ons altijd moeilijk gemaakt. Wij maken het onszelf ook zo moeilijk, zonder te zien dat dit niet nodig is. Daaraan ontkomen we geen van allen. We hebben het echter heel wat minder moeilijk dan de mensen die zo diep getroffen zijn door Petrus' Pinkster-rede. Die rede is één stuk Bijbel-onderwijs; Petrus haalt een deel aan uit de profeet Joël en voorziet het van een kort praktisch commentaar; hij haalt een deel aan van Ps. 16, en weer geeft hij nadere uitleg en toepassing; in de derde plaats citeert hij uit Ps. 110, en ook daarop volgt een korte uitleg. De apostelen willen hun gehoor alleen maar in de Bijbel onderwijzen. Maar ze kennen de moeilijkheden wel: de Heiland gaf ook voortdurend Schrift-onderwijs, maar Zijn lessen stonden vaak in tegenstelling tot de geleerde exegesen van de

Joodse wetgeleerde scholen. Hij moest soms heel kras tegen die geleerdheid in gaan, zoals met zijn vermelding van Ps. 110 : 1 in Matth. 22 : 44, hetzelfde vers dat ook door Petrus aangehaald wordt. Men zegt wel dat er in de prediking drie dingen zijn, de text, de uitleg en de toepassing; maar eigenlijk zijn deze drie één, want de uitleg is de zin van de text zelf en de toepassing is in en met de uitlegging al gegeven.

Zij volhardden bij de leer van de apostelen.

Dat was ook wel nodig: ze moesten, voor het merendeel eenvoudige en ongeletterde mensen, ingaan tegen een oude en eeuwarde traditie. Het zal hun wel eens zwaar zijn gevallen, te onthouden dat de wetgeleerden de geschriften van Mozes niet verstonden, zoals de Heiland uitdrukkelijk zeide, Joh. 5 : 47 „Indien ge Mozes' geschriften niet gelooft, hoe zult ge Mijn woorden geloven?” Maar deze hoorders waren zo in het hart geraakt, dat ze wisten altijd weer te moeten terugkeren, in een volharding van dagelijkse bekering, naar het onderwijs van de apostelen.

Die volharding was noodzakelijk; ze wordt ook van boven gegeven. Anders zou er van volharding geen sprake zijn: ze is met de menselijke natuur, en te sterker met de gevallen menselijke natuur, niet gegeven. Wij kunnen onze volharding niet maken; wij volharden alleen doordat God ons getrouw maakt. Daarom keren we altijd weer naar de Bijbel terug, om ons geloof op te trekken aan het Woord zelf. En dan moeten we in onze tijd ook wel eens kras partij kiezen tegen geleerdheid en traditie. Wij moeten ons wel eens schrap zetten tegen de gereformeerde theologie. Er is van deze theologie veel goeds te zeggen, maar we moeten ook aandacht hebben voor haar innerlijke tegenstrijdigheid en merkwaardige dubbelzinnigheid. Prof. Grosheide, zelf zeer scherpzinnig theoloog, en die misschien niet altijd geheel op zijn hoede geweest is tegen het gevaar van de theologie, waarschuwt uitdrukkelijk tegen de mening, als zou het in de net geboren kerk om een dogmatiek gaan: „Zij blijven bij de leer, dat is niet bij de dogmatiek, maar bij het onderrecht der apostelen” (K.V. Hand. I 45).

Door die volharding, die niet uit ons is maar ons zo gegeven wordt dat ze toch inderdaad van ons en onze volharding is, komt als vanzelf de **gemeenschap**. De éne algemene christelijke kerk is hetzelfde als de gemeenschap der heiligen; zo wordt het in de oudste reformatische belijdenissen nadrukkelijk beleden: het is een theologische constructie, die onderscheid wil maken tussen de kerk en de gemeenschap der heiligen. Een constructie die ons geen goed doet. Want die gemeenschap is het „wezen” van de kerk, als we dit woord ooit mogen gebruiken. En die gemeenschap gaat heel ver: ze is niet alleen maar samenzijn in gemeenschappelijke erediens, ze is een gemeenschap in de kennis en de dienst van God. Volharden bij het onderwijs van de apostelen leidt vanzelf tot gemeenschap, en dan komt het ook goed met het breken van het brood en de gebeden. Dan gaan we zekerder naar de eenheid en het herstel van de eenheid toe dan we zelf durven geloven. Als we de hand maar leggen op het onderwijs van de apostelen en zo die wonderlijke volharding vinden die we zelf nooit hebben kunnen maken. We moeten ons niet aan dwaas optimisme overgeven: hebben we niet meegemaakt dat pogingen tot herstel van kerkelijke eenheid op duizend en één bezwaren afstuiten? Dat men aan de vooravond van een nieuwe mogelijkheid tot samentrekken een nieuwe kerkenorde invoert, een stuk juristerij waar alleen een erge specialist iets van begrijpt, is verbijsterend. Maar als we nu eens gaan volharden bij de leer van de apostelen en eens alle aandacht samentrekken op Hand. 2 : 42 — dan wordt toch duidelijk, dat dit **de gebaande weg** naar gemeenschap, dus ook naar herstel van kerkgemeenschap is; maar even duidelijk is ook, **dat er niet een andere weg bestaat**. Volharding bij de leer van de apostelen, volharding der heiligen, gemeenschap der heiligen, en dat zijn gaven van God: daarvoor moet ten slotte elke hindernis wijken.

K. J. Popma.

* Toespraak, gehouden op 3 juni 1960 voor de vereniging tot herstel van kerkelijke eenheid der gereformeerde belijders, te 's-Gravenhage.

De rust van Christus

(Toespraak, gehouden bij de sluiting van de cursus 1959—1960 aan de Theologische Hogeschool door de Rector Prof. Dr L. Doekes)

„Rust een weinig”. Zo geeft de Statenvertaling het woord van Christus weer, dat Hij sprak tot zijn leerlingen, na hun terugkeer van een zendingstocht (Markus 6 : 31).

Op de klank al maakt deze vertaling een enigszins verouderde indruk; zeker in de Nieuwe Vertaling van het N.B.G., die haar ongewijzigd heeft overgenomen. De Roomse Canisiusbijbel is ook hier in haar woordkeus meer los en levendig; zij vertaalt: „Rust wat uit”. Daarmee benadert zij stellig meer de tegenwoordige spreektaal, evenals de frisse Afrikaanse vertaling, die Christus laat zeggen: „rus 'n bietjie”.

Met deze variaties in diverse vertalingen zullen wij ons nu niet verder bezig houden. Ze geven geen aanleiding tot een verschil in interpretatie van de tekst. Daarom kunnen wij ze thans buiten beschouwing laten, nu het er om gaat, dat wij het hier genoemde woord van Christus met eerbied zullen horen en verstaan. Ook dit woord is immers tot ons onderricht opgeschreven, opdat wij in de weg der volharding en van de vertroosting der Schriften de hoop der zaligheid zouden vasthouden.

Nu hebben wij hier te doen met een openbaring van Christus, die Hij gegeven heeft voor heel de kerk op haar ganse levensweg. Het staat ons dan ook niet vrij, dit woord te beperken tot situaties zoals die, waarin wij op dit moment hier met elkaar verkeren. Zij zou dan dienst moeten doen om met name onze gevoelens en verwachtingen bij het uitzicht op een aanstaande vacantie-periode te sanctionneren, of daaraan een religieuze tint te geven. Voor dat gevaar hebben wij ons te wachten. Het zou alleen maar het zoveelste voorbeeld betekenen van Schriftmisbruik in een ergerlijke mottoprediking, wanneer wij het hier genoemde woord van Christus vlotweg gingen hantieren speciaal met het oog op een welkome pauze in ons academisch bedrijf.

Evenmin mogen wij dit woord isoleren van al het andere, wat de Geest ons hier in dit gedeelte van Markus' evangelie openbaart. De verleiding is groot, hier de samenhang in dit hoofdstuk min of meer uit het oog te verliezen, om ons aanstonds te vermeien in een exkuus over de rust, die op zijn tijd aan dienaars van het evangelie wordt vergund.¹⁾ Hoe gemakkelijk de gedachten zich in deze richting bewegen, is te zien bij Erasmus. In zijn verklaring van deze tekst merkt hij onder meer op, dat de apostelen niet met Christus naar een eenzame plaats zijn gegaan om hun gemoed met wellusten te vermaken, maar om met verborgen gebeden de wakkerheid van de geest te sterken en te vernieuwen tegen de tijd, dat zij weer de arbeid zouden aanvangen. Want een evangelische leraar behoort allerminst bezorgd te zijn voor het lichaam. Maar omdat iemand, die het apostelambt bedient, met zwakken en sterken, met geleerden en ongeleerden, met goeden en kwaden te doen heeft, is het niet te vermijden, dat hij af en toe iets verliest van de volkomen rust van zijn geest. Zo vaak dit plaats heeft, moet hij zijn ziel keren tot verborgen en innerlijke gebeden, en tot de allerzuiverste beschouwing van de hemelse dingen, opdat, wanneer zijn zinnen daardoor versterkt zijn, hij er weer op uit kan gaan om zijn naaste te helpen.

In dit betoeg horen wij bekende klanken. Ze herinneren aan de spreektrant van de woordvoerders der „moderne devotie” in de laatste periode van de middeleeuwen: Thomas à Kempis, Gerard Zerbolt van Zutphen en anderen. Het subject „de devote mens” staat hier in het middelpunt van de aandacht; de cultivéring van de ziel en haar krachten en het gevaar van verlies der innerlijke zielerust dient hier als motief tot verklaring van de noodzaak tot verpozing.

Calvijn heeft deze tekst beter verstaan. De opzet van zijn commentaar op de synoptische evangeliën (de „Harmonia Evangelica”) kan ons al bij voorbaat doen verwachten, dat Calvijn in zijn verklaring onze aandacht zal richten op het werk van Christus tot behoud van zijn volk, en dat deze exegeet ons zal

leren letten op de voortgang en de samenhang van dit werk van onze Zaligmaker, zoals het in dit hoofdstuk achtereenvolgens wordt getekend — waarbij ook dient te worden gerekend met de bijzonderheden, die in de parallelgedeelten van de andere evangeliën te vinden zijn.

In die verwachting worden wij bij deze tekst niet bedrogen. Calvijn maakt ons opmerkzaam op het feit, dat volgens Mattheüs het bericht van de onthoofding van Johannes de Doper voor Jezus aanleiding was om zich met zijn leerlingen in te schepen naar een eenzame plek aan de overkant, in de woestijn. Dit is niet in strijd met de woorden van Christus, die Hij volgens Markus heeft uitgesproken als motief voor de overvaart met zijn discipelen: Gaat met mij alleen naar een eenzame plaats en rust een weinig (Mark. 6 : 31). Immers, zo zegt Calvijn, het is mogelijk dat Christus de apostelen in de eenzaamheid wilde brengen, om ze des te meer ongehinderd te kunnen toerusten tot nog grotere dingen dan zij al hadden doorleefd en volbracht, en dat de dood van Johannes, die juist in diezelfde tijd plaatsvond, Hem daartoe een nieuwe aanleiding gaf. Want die dood was ook in staat om zwakke gemoederen te verschrikken, omdat dit droevig levenseinde van de grootste der profeten hen deed zien, welk lot hen allen wachtte. Evenals vroeger verhaald is dat Christus, toen Johannes gevangen genomen was, uit het gebied van Herodes wegtrok, om aan diens woede te ontwijken, zo is het ons thans geoorloofd de conclusie te trekken, dat Christus naar een eenzame plaats is heengegaan om zijn bevreesde discipelen aan het gevaar te onttrekken.

Deze sobere opmerkingen van Calvijn hebben grote betekenis, omdat zij ons in de goede richting leiden voor het recht verstaan van de zelfopenbaring van Christus in deze tekst in het raam van dit hoofdstuk.

Het is waar, dat Markus hier niet uitdrukkelijk melding maakt van de dood van Johannes de Doper als direkte aanleiding voor Jezus om met zijn leerlingen de rust in de eenzaamheid te zoeken. Wij lezen in vs 30, dat de apostelen terugkeerden van hun zendingstocht, en aan Christus verslag uitbrachten van al wat zij gedaan en geleerd hadden. In aansluiting aan dit relaas spreekt de Heiland dan de woorden, die we zo even al hebben aangehaald. Bovendien voegt Markus daar nog de opmerking aan toe, dat het daar toen bij Christus een komen en gaan was van zoveel mensen, dat ze zelfs geen tijd hadden om ook maar rustig te eten. Dat alles geeft ons dus de indruk, dat Christus voornamelijk uit bezorgdheid voor het welzijn van zijn apostelen het besluit genomen heeft, met hen naar een rustige plaats te varen.

Maar het mag ons toch niet ontgaan, dat Markus in het onmiddellijk hieraan voorafgaande deel van dit hoofdstuk, na het bericht van de uitzending der apostelen en hun werkzaamheid tijdens hun eerste zendingsreis, een uitvoerig verhaal laat volgen van Herodes' optreden tegen Johannes de Doper, en het gewelddadig levenseinde van deze heraut van Christus. Ook al wordt niet met zoveel woorden gezegd, dat het bericht daarvan voor de Heiland aanleiding was om de eenzaamheid te zoeken, toch is de volgorde van de gebeurtenissen er het relaas, dat Markus daarvan geeft, hier veelzeggend. Wanneer bovendien Mattheüs uitdrukkelijk meedeelt, dat Jezus op het horen van Johannes' doodsbericht zich in een schip terugtrok naar een eenzame plaats, alleen (Matth. 14 : 13), dan geeft ons dit te meer grond voor de gedachte, dat ook Markus deze directe samenhang in de opeenvolgende gebeurtenissen heeft willen aanduiden. Daarnaast noemt hij dan als bijkomend motief in de „samenloop der omstandigheden” het moment van de terugkeer der apostelen tot Jezus, en het opgetogen verslag, dat zij toen aan Hem hebben uitgebracht.

Terecht heeft Calvijn opgemerkt, dat hier van een wezenlijk verschil tussen de evangelisten in hun getuigenis geen sprake is. De zelfopenbaring van Christus, die op weg naar zijn kruis de apostelen oefent in de dienst des Woords, om zich daardoor zijn kerk te vergaderen, is ook in het evangelie van Markus schering en inslag.

Het is vooral de eenheid van Christus met

de zijnen, waarop Gods Woord ons ook hier wil wijzen. Hij is de Hoofdpersoon van het evangelieverhaal: het gaat doorlopend om zijn zelfopenbaring. Maar dit is, om zo te zeggen, niet een hoofdstuk apart naast de historie der kerk. Integendeel: Christus is het Hoofd van zijn gemeente. Wat dit Hoofd doorleeft, gaat al de leden aan. En daartegenover, of (beter gezegd) daarbij aansluitend, zien wij nu de zorg van Hem, die het Hoofd is, voor allen die Hij roept en vergadert tot het eeuwige leven door de verkondiging van zijn evangelie.

Het is hier vóór alles de Middelaar zelf, die behoefte heeft aan rust in de eenzaamheid — een rust, die niet als „ontspanning” kan worden gequalificeerd, maar wel als een gelegenheid om zich met zijn gedachten en gebeden te concentreren op zijn verdere levens- en stervensweg, op zijn unieke taak als het Lam Gods, de Knecht des Heeren. Zoals Hij ook vroeger op bepaalde momenten zich geroepen wist, zijn prediking en de genezing van zieken voor een korte tijd te onderbreken, en zelfs de mensen te ontwijken, om zich ongestoord te kunnen wijden aan het gebed in de eenzaamheid, zo zien wij Hem ook hier datzelfde doen. Mattheüs concentreert daarbij zo sterk de aandacht op de Christus, dat de aanwezigheid daarbij van zijn apostelen zelfs niet eens wordt vermeld. De rust, die Christus ambtshalve zoekt voor zichzelf, is geen onderbreking van zijn ambtsdienst, geen pauze in zijn arbeid als Middelaar. Integendeel: zij vormt daarvan een zeer belangrijk onderdeel. Zoals eens zijn eenzaamheid in de woestijn allerminst een ontspanning voor Hem heeft betekend (eerst aan het einde daarvan, nadat Hij uiterst zware aanvechtingen had doorstaan, mocht Hij verwikkeling vinden in een korte reminiscentie aan het paradijs, bij de engelen en de dieren), zo blijft Hij ook tijdens deze korte zeereis, ja juist op deze weg naar de eenzaamheid, de druk gevoelen van de last, die Hem is opgelegd om onze zonden. Het gewelddadig einde van zijn heraut was voor Hem van ontzaglijke betekenis, als een bloedige herinnering aan het einde, dat Hem na korte tijd te wachten stond. Geen wonder, dat Hij de rust zoekt van de eenzaamheid, om dit alles te kunnen verwerken in zijn geest. . . .

Daarmee staat nu ook het woord in verband, waarmee Hij de apostelen oproept, Hem op die weg naar de eenzaamheid te volgen, en zich enige rust te gunnen. Daarmee heeft Hij blijkbaar niet allereerst een versterking op het oog van hun lichamelijk uithoudingsvermogen, na al het enervérende werk, dat zij hebben verricht in zijn dienst — al is dit zeker niet aan zijn aandacht ontgaan.

De evangeliën noemen echter een andere aanleiding: het rapport, dat de discipelen over hun werk hebben uitgebracht. Vermoedelijk heeft S. G. de Graaf het goed gezien, toen hij in zijn „Verbondsgeschiedenis” opmerkte: „Door hun succes en door die gedachte (van Christus), die onder de schare leefde, mochten de discipelen zich niet in een roes laten brengen. . . .”. „Het was, alsof de opwinding van Galilea ook de discipelen had aangestoken. Dan konden ze Hem niet zien, zoals Hij waarlijk is”. Het vervolg van dit hoofdstuk geeft alle reden, ons bij deze gedachte van De Graaf aan te sluiten. Wij menen dan ook te mogen zeggen, dat Christus zijn apostelen „verpozing” gaf met het oog op hun ambtsdienst, voor hun rechte toerusting tot de verkondiging van het evangelie.

Ook het vervolg van dit hoofdstuk laat ons zien, dat het Christus te doen is om de voortgang van die evangelie-prediking. Wanneer Hij met de apostelen wegvaart naar de overkant, turen vele ogen Hem na. Ze letten scherp op de richting, waarin het schip zich beweegt, en trachten de plaats te bepalen, waar Hij straks aan land zal gaan. Zo snel mogelijk gaan velen uit al de steden daarheen; en wanneer het schip de overkant nadert, staan zij Hem daar al op te wachten. „En toen Hij uit het schip ging, zag Hij een grote schare” (vs 34). Hoe heeft Christus daarop gereageerd? Verweet Hij die mensen hun opdringerigheid, of vroeg Hij ze met aandrang, Hem en zijn leerlingen wat rust te gunnen?

Hij werd met ontferming bewogen, omdat zij waren „als schapen die geen herder hebben”. De zorg, die reeds in Mozes leefde (Num. 27 : 17, vgl. 1 Kon. 22 : 17), vervult Hem als Middelaar geheel en al. Hij ziet zijn roeping als de Knecht des Heeren; en onmid-

dellijk zet Hij zijn ambtswerk voort: Hij begon hun vele dingen te **leren**. Straks zal Hij ze in zijn ontferming ook te eten geven door het wonder van de vermenigvuldiging der broden. Maar in dat alles is het Hem begonnen om het éne doel: dat zij Hem zullen kennen als het Brood des levens, en de gang van zijn verlossingswerk zullen leren verstaan (vgl. vs 52).

Dit alles is ons geopenbaard, opdat ook wij in de tijd, die wij nu doorleven, een open oog hebben voor de rust en de verademing, die Christus de zijnen vergunt.

Hij kent ons in onze zwakheid en onze zondige natuur. Ons ganse welzijn gaat Hem ter harte. Hij heeft ons gekocht met zijn bloed, opdat wij met lichaam en ziel Hem zouden toebehoren, en dus Hem dienen met al onze krachten in de komst van Gods koninkrijk.

Zijn werk hebben wij voor ogen te houden, zowel in ons terugzien op het cursusjaar dat wij nu mogen afsluiten, als in ons vooruitzien naar de tijd van ontspanning en verpozing, die Christus ons straks vergunt.

Over de werkperiode die nu achter ons ligt gaan wij niet in bijzonderheden treden. Het behoort naar gewoonte tot de taak van de aftredende rector, een overzicht te geven van fata academica uit het jaar dat voorbijging.

Maar wel zullen wij onze Heiland met eerbied danken voor zijn trouwe zorg over ons leven temidden van zijn kerk.

Die zorg manifesteerde zich niet uitsluitend en zelfs niet allereerst daarin, dat Hij ons „rust” gaf in de veelgebruikte alledaagse betekenis van dit woord. Wij werden het allen gewaar, hoe vol van toenemende onrust en spanning de wereld is, waarin wij nu leven. Gods hand raakte meer dan eens de aardkost aan en deed haar trillen, met als gevolg een ontstellend dodencijfer. In de politieke situatie vertoonde zich geen ontspanning; de atmosfeer was geladen, en de spanning nam toe.

Ook het leven der kerken was niet een toonbeeld van „rust”. En al mochten wij hier voor het merendeel ons werk geregeld voortzetten, toch ontbrak het ook daarin niet aan moeite en teleurstellingen, tegenslagen en onderbreking in de studiegang, door ziekte en andere oorzaken.

In dit leven blijft de waarheid bestaan van het bekende devies van Marnix van St. Aldegonde: „Repos ailleurs”. Dat zullen wij ook bedenken, nu ons in het academisch werk een zekere pauze wordt vergund. Het geldt voor de studenten die ons nu gaan verlaten, omdat zij aan het einde zijn gekomen van hun voorgeschreven college-periode. Het geldt voor ons allen, op welke plaats wij ook gesteld zijn in de kerk, en hoe verschillend ons leven door Christus wordt geleid.

Nog is het einde er niet. Maar Christus werkt voort met kracht, om zijn Woord te doen uitgaan tot de mensenwereld. Daaraan maakt Hij alles ondergeschikt, ook in de komende tijd, zolang Hij alle ding regeert... totdat Hij komt op de wolken in zijn heerlijkheid.

1) Vgl. de kommentaar van Theophylaktos, aartsbisschop van Bulgarije omstreeks 1100 n. C. (Migne PG 123, kol. 554); in latijnse vertaling: Quiescere autem facit Christus discipulos, ut sciant praelati, laborantes in verbo et doctrina, dignos quibus detur sua quies, et non semper intendant laboribus.

KERKNIEUWS

Beroepen te Groningen (vac. Ds D. van Dijk), J. Verkade te Voorburg;

Bij de Can. Ref. Church of Ottawa (Ont.), kand. H. Krabbendam te Philadelphia (U.S.A.).

Aangenomen naar Haarlem (voor de Zendingsarbeid op West-Borneo), W. L. Kurpershoek, cand. te Rotterdam-Delfshaven.

Peremptoir examen voor de classis Hoogeveen werd afgelegd door kand. J. Geersing, beroepen predikant te Zuidwolde (Dr.).

Intrede. De bevestiging en intrede van kand. J. Geersing, beroepen predikant te Zuidwolde (Dr.), zal D.V. zondag 19 juni plaats vinden.

Armadales (West-Australië). Zondag 15 mei j.l. werd Ds K. Brüning bevestigd als predikant van de Geref. Kerk van Armadales. Hij werd bevestigd door Ds P. v. d. Gurp van Albany.

Jubileum. Ds G. Boersema van Alblasterdam vierde 16 juni zijn zilveren ambtsjubileum. Ds Boersema diende de kerken van Pieterburen,

Katwijk-Valkenburg, Alblasterdam-N. Lekkerland.

Ds F. de Vries herdacht j.l. zondag, dat hij voor 25 jaar verbonden werd aan de Geref. kerk van 's-Gravenhage.

Emeritaat. De classis Noord-Brabant/Limburg der Geref. Kerken in Nederland besloot in haar vergadering van 1 juni j.l. Ds A. W. Boxman van Eindhoven eervol emeritaat te verlenen, ingaande 1 juli a.s.

Kerkdiensten. Souburg-Vlissingen: Op 19 en 26 juni zullen de kerkdiensten **alleen** te Vlissingen gehouden worden; Op 19 juni om 8 en 16.30 uur en op 26 juni om 9 en 16.30 uur in de Doopsgezinde Kerk.

Terschelling: Gedurende de maand juni om 10 uur in Gezinskamp „Formerum” en om 5 uur in de Geref. Kerk (syn.)

Diever: Op 19 en 26 juni vangen de diensten aan om 11.15 en 2.30 uur.

Theologische Hogeschooldag 1960. De jaarlijkse Schooldag zal gehouden worden op woensdag 28 september a.s. Kaarten aan te vragen bij het bekende adres: Broederweg 15.

Gezangen. Naar aanleiding van bezwaren, door de Kerk van Hilversum uitgebracht, tegen de gezangen 10, 12, 13, 14, 21 en 26, besloot de Part. Synode van Utrecht aan de e.k. Generale Synode voor te stellen, een commissie te benoemen die als opdracht ontvangt:

a) te onderzoeken of de door de Kerk van Hilversum genoemde bezwaren een genoegzame grond vormen om de aanvechtbaar geachte gezangen uit de bestaande bundel te verwijderen;

b) ook de overige gezangen op hun schriftuurlijkheid te toetsen;

c) een aantal rechtstreeks aan de H. Schrift ontleende liederen te verzamelen en te beoordelen of deze zonder bezwaar in de Geref. eredienst zouden kunnen worden gezongen.

Deze commissie zou dan van haar werkzaamheden en bevindingen uiterlijk een half jaar vóór de Gen. Synode van 1964 rapport dienen uit te brengen aan de Kerken.

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404 - 2452

★

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij

ONDERTROUWD:

J. M. MARIS

en

ANNIE VROEGE

De huwelijksvoltrekking zal D.V. plaats hebben 23 juni a.s. te Woerden.

Kerkelijke bevestiging in het gebouw der Lutherse Gem. om 14.00 u. door Prof. C. Veenhof.

Receptie:

Utrechtse straatweg 104 van 16.00—17.30 uur.

Toekomstig adres:

Julianastraat 11, Ouderkerk a/d IJssel

GOEDKOPE BOEKAANBIEDING

Van de Korte Verklaring: Numeri (f 5,85), Samuel I (f 5,65), Koningen III (f 5,95), Kronieken I (f 4,50), Esther (f 4,20), Psalmen I (f 4,65), Prediker (f 3,50), Mattheus II (f 4,30), Lucas I (f 5,30) en Hebrëen (f 5,25).

Voorts:

Augustinus, J. Geelhoed .. . . . f 3,75

Gesch. ener martelaarskerk,

J. Chambon .. . . . f 3,75

Wat was de Geref. Kerk in Neder-

land, ds J. van Raalte .. . . . f 3,75

Levensvragen, dr J. H. Bavinck .. f 2,50

Tussen „Ja en Neen”, dr K. Schilder f 6.—

Heid. Catech. I, IV, prof. dr

K. Schilder .. . . . f 45,—

Alle boeken nieuw of zo goed als nieuw tegen 2/3 van de prijs. Verzendkosten voor de koper. Brieven onder nummer 17-6 Bur. v. d. Blad.

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op giroreken. 233117 t.n.v. Drukkerij Steenbergen, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”.

Abonnementprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. jr.

Studenten abonnement f 6.- per jaar.

Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.

Regelprijs 20 cent per m.M.

Bij contract reductie.

★

ADVERTENTIE-TARIEF:

FAMILIEBERICHTEN:

Regelprijs 15 cent per m.M.

Zojuist verscheen het belangrijke boek:

STERVEN... EN DAN?

GAAN DE KINDEREN GODS, WANNEER ZIJ STERVEN, NAAR DE HEMEL?

door

Ds B. TELDER

204 bladz. - Prijs gebonden f 7,50

Dit boek is een poging om de reformatorische gedachtenwereld te zuiveren van onschriftuurlijke ideeën en voorstellingen ten aanzien van het hiernamaals

INHOUD:

Woord vooraf

Inleiding

A. HEMELVERWACHTING

I. Waar komt het hemelverlangen vandaan?

II. Wat leert ons de Schrift?

III. Beantwoording van enkele vragen

B. SCHRIFTGEGEVENS

IV. Het Oude Testament

V. Het Nieuwe Testament

C. BEDENKINGEN

VI. Discussie gewenst

VII. Critische bemerkingsen

D. HELLEVERNEDERING

VIII. De sjeool

IX. Het gehinnom

Besluit

De in de titel van dit boek geformuleerde vragen leven bij velen heel sterk. Wie heeft zichzelf nooit de vraag gesteld: wat gebeurt er met de mens, met de gelovige, met mij na het sterven? De vragen over het hiernamaals, over het naar de hemel gaan en alles wat daarmee in verband staat, zijn het onderwerp van veel gesprekken. Bij nadere bezinning op de zich hierbij voordoende vragen is de auteur tot het inzicht gekomen, dat de in confessioneel-gereformeerde kringen vrijwel algemeen gangbare opvatting niet te verantwoorden is op grond van hetgeen de Bijbel leert. De auteur geeft in dit boek verantwoording van zijn al meer gegroeide en op duidelijke Bijbelse gegevens gefundeerde overtuiging.

VERKRIJGBAAR BIJ DE BOEKHANDEL

UITGAVE J. H. KOK N.V. KAMPEN